

- Історико-краєзнавчий альманах. – Вип. 7. – Одеса: Друкарський дім, 2009. – С. 16–37.
4. Кобченко К.А. “Жіночий університет Святої Ольги”: історія Київських вищих жіночих курсів. – К.: МП Леся, 2007. – 271 с.
 5. Днепров Э.Д. Женское образование в пореформенной России // Федосова Э.П. Бестужевские курсы – первый женский университет в России (1878–1918) / Под ред. Э.Д. Днепров. – Москва: Педагогика, 1980.
 6. Д-ский. Сведения по статистике труда и образования среди женского населения России // Женское образование. – 1886. – № 3. – С. 227–229.
 7. Російський державний історичний архів у Санкт-Петербурзі (далі – РДІА). – Ф. 759, оп. 22, спр. 2038.
 8. Русская студентка за границей // Первый женский календарь на 1912 год. – Санкт-Петербург, 1912.
 9. РДІА. – Ф. 1282, оп. 2, спр. 1869.
 10. Антонович К. З моїх споминів. – Канада, Вінніпег: накладом Української академії наук, 1967. – Ч. 3.
 11. Вишневская М. Дневник Харьковской гимназистки. – Харьков: Харьковский частный музей городской усадьбы, 2007. – 158 с.
 12. Суровцова Н. Спогади. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1996. – 432 с.
 13. Державний архів Києва. – Ф. 244, оп. 15, спр. 32.
 14. Відділ рукописів Російської національної бібліотеки у Санкт-Петербурзі (далі – ВР РНБ). – Ф. 807, од. зб. 1.
 15. Министерские распоряжения: Циркулярное предложение попечителям о порядке экзаменов для вступления на высшие женские курсы // Журнал Министерства народного просвещения. – 1882. – № 1.
 16. ВР РНБ. – Ф. 254, од. зб. 480.
 17. РДІА. – Ф. 1284, оп. 188, спр. 186.

Аннотация. Драч О.А. Трансформации мотивационных факторов девичьей молодежи Украины: высшее образование для социальной реализации (вторая половина XIX – начало XX в.). Рассмотрено ментальные трансформации женщин Украины в современный период, что, в частности, проявилось в активном стремлении к научному знанию и высшей школе. В центре внимания – морально-психологические аспекты реализации девичьего интеллектуального потенциала.

Ключевые слова: образование, женская гимназия, высшие женские курсы, курсистки
Summary. Drach O.A. Mental transformations of the maiden youth in Ukraine: higher education for social realization (second half of the 19th – beginning of the 20th centuries). This article describes women's mental transformations in Ukraine in modern times which reflects the active pursuit of scientific knowledge and higher education. It focuses on the moral and psychological aspects of the realization of maiden's intellectual potential.

Key words: education, women's gymnasium, female higher courses, women students

Надійшла до редколегії 23. 03. 2010 р.
Затверджена до друку 10.06. 2010 р.

Р.М. Орищенко

УДК 94(477)“18”:281.9

ЛАВРЕНТІЙ ПОХИЛЕВИЧ ЯК ПРЕДСТАВНИК УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКОВНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ XIX ст.

Автор торкається проблеми становлення сільської інтелігенції в Правобережній Україні протягом XIX ст. Показує вплив на цей процес державної політики Росії у церковному питанні. Яскравим представником тогочасної духовної інтелігенції, що формувалася, він визнає Лаврентія Похилевича.

Ключові слова: інтелігенція, духовенство, церква, Правобережжя

Сьогодні в українській історичній науці на новій методологічній основі відбувається процес переосмислення місця й ролі видатних постатей української спільноти минулого, зокрема й церковних діячів. Їх, як відомо, несправедливо замовчувала або однобічно-упереджено трактувала радянська історіографія.

Цього року, а саме 10 серпня 2010 р., виповнюється 194 роки від дня народження відомого свого часу церковного діяча, історика, краєзнавця Л.П. Похилевича. Син священика, він присвятив своє життя дослідженню історії рідного краю, точніше населених пунктів Київської губернії (сучасних Київщини, Житомирщини, Черкащини). Його наукова спадщина ще потребує дослідження, проте цікавим, як нам видається, є сама постать Похилевича,

позаяк Лаврентію Івановичу судилося стати яскравим представником тогочасної духовної інтелігенції, що сформувалася на території українських земель під владою Російської імперії.

Нагадаємо, що в XIX ст. російська самодержавна влада намагалася будь-що утвердитися на всіх "окраїнних" землях імперії. Приміром, на Правобережжі, мінімізуючи вплив польського чинника, вона сприяла утвердженню та, по мірі можливості, розвитку православного церковного впливу, чим, власне кажучи, забезпечувала ідеологічне підґрунтя прав російського трону на цю територію. Водночас проводила роботу щодо ідеологічного пояснення такої політики. Основним опонентом вбачала поляків, які, хоча й не мали на той час національної держави, вперто не відмовлялися від ідеї Речі Посполитої в кордонах 1772 р. Серед традиційно орієнтованих прошарків російського суспільства саме духовенство найбільше було покликане (передусім місцем, відведеним йому владою в системі державного апарату і суттю своїх безпосередніх функцій) до охорони та збереженню усталених підвалин, зокрема й державно-політичних, імперських.

Отож, духовенству відводилася особлива роль. Ця верства мала пріоритет в отриманні знань, доступу до новітніх на той час, модерних здобутків європейської цивілізації, а відтак покликана була відігравати провідну роль в організації та забезпеченні освіти. Такою ж активною мірою вихідці з родин священників долучалися до наукових досліджень.

Тут варто наголосити, що вагомість духовенства в пошквалі громадсько-культурного життя у Наддніпрянщині протягом XIX ст. навряд чи можна вважати випадковим, а тим більше спричиненим виключно державною політикою Росії. Аналогічні процеси відбувалися і на території Західної України, де роль "провідників нації" взяли на себе священники греко-католицької церкви. До того ж, такий поворот історії тісно узгоджувався з середньовічною традицією, в якій духовенство належало до суспільної еліти.

Роль православних духівників помітно зростала після невдалих спроб польської шляхти чинити спротив російському самодержавству. Воно ж міцніло передусім завдяки посиленню військово-політичної присутності в українських регіонах. Як справедливо зазначає донецька дослідниця Н.Р. Темірова, "з поділом Польщі з'явилася нова сила – російська бюрократія, котра особливо зміцніла після поразки повстання 1830–1831 рр., коли російський уряд провів масштабну конфіскацію польських маєтків і передав їх слухнянішим підданам з росіян" [1, 117]. Особливо цей процес посилювався після наступного польського повстання 1863–1864 рр., яке стало і каталізатором, і приводом до утисків всього польського.

У намірах ствердити свою присутність в тогочасній Україні, царські урядовці не обділяли увагою церковного питання. Насамперед владу цікавила власність. Були швидко вироблені ефективні підходи до церковного майна: уніатська церква ліквідувалася, а її добро переходило у казну або православній церкві; власність католицької церкви спочатку обмежили, а згодом передали в державне управління з виділенням грошового утримання. Православна ж церква отримала повну підтримку та сприяння. Отак, вона ставала оплотом російсько-імперської присутності в одному зі стратегічних регіонів – Південно-Західному краї (на Правобережжі). Утім, їй же почала належати провідна роль у розвитку культурного життя.

Особливо помітно це простежувалося на селі. Напередодні реформ 1860–1870-х рр. основну масу нечисленної сільської інтелігенції регіону становили урядовці, священники і вчителі. Ще на початку XIX ст. (1802 р.), намагаючись розпочати вирішення проблеми неписьменності і виховання законослухняних громадян імперії, офіційний Петербург створив Міністерство народної освіти. З того часу навчальними закладами опікувалося православне духовенство, що додатково можна пояснити його відносно високим рівнем освіченості та певним досвідом такої діяльності. Серед 3-х типів шкіл духовенству було доручено опікуватися елементарними школами, в основному сільськими, які з того часу набули назви парафіяльних. Священик став духовною, впливовою особою на селі й, разом із тим, вважався освіченою людиною. Більше іншого цінувалося його вміння допомогти скласти "прошення" чи листа, потреба в чому швидко зростала. Відтак у XIX ст. саме цей прошарок населення давав найбільше освітянських, наукових, громадських діячів.

Тому не дивно, що на теренах Правобережжя (як, до речі, і в інших українських регіонах імперії) виникла ціла плеяда яскравих представників церковної інтелігенції – духовно-освітянських і громадських діячів із середовища культових служителів. Серед них Олександр

Лотоцький, Євфимій Сіцинський, Лаврентій Похилевич. На рівні своїх парафій, ширше – єпархій вони проводили історичні та краєзнавчі розвідки, вели активну громадсько-просвітницьку роботу.

У сучасній історичній науці немає окремого наукового дослідження, в якому було б більш-менш усебічно висвітлено діяльність Лаврентія Похилевича. Почасти тому, що історики мало, зазвичай, приділяли уваги представникам церковної інтелігенції у контексті використання їхніх здібностей для вивчення рідного краю. Найбільше дослідження біографії Лаврентія Похилевича було здійснене С.С. Артамоновою [2]. Також О.В. Стародуб і Є.А. Чернецький коротко описали біографію Л. Похилевича у вступній статті до видання “Сказание о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся” [3], а Л.В. Тимошенко згадував про окремі факти біографії в такій же вступній статті до видання “Краєзнавчі праці” Л. Похилевича [4].

Метою розвідки є спроба розглянути біографію Л.І. Похилевича як церковного діяча, що зміг не лише досягти високих ієрархічних посад, а й зробити вагомий внесок у дослідження Київщини та формування підвалин української краєзнавчої думки другої половини ХІХ ст. При цьому основну увагу приділено з’ясуванню зовнішніх обставин і церковних впливів на становлення світогляду Л.І. Похилевича в умовах пришвидшеної модернізації суспільства. Новизна цього дослідження полягає в тому, що такий погляд практично відсутній в історіографії.

Отож, Лаврентій Іванович Похилевич народився 10 серпня 1816 р. у родині священика. Це трапилося у с. Горошків Таращанського повіту (тепер Тетіївського району), на Київщині [2, 3]. У місцевій метричній книзі було зроблено запис про те, що в “парафіяльного священика Іоанна Похилевича та його дружини Марфи народився син Лаврентій” [5, 332].

У родині Похилевичів традиція священнослужителів охоплювала багато поколінь. Так, батько Лаврентія, Іван Мануїлович, також був сином священика. Свого часу він закінчив клас Богослів’я Київської Академії і 1 жовтня 1815 р. прийняв Свято-Богословську церкву в с. Горошків. Згідно клірової відомості 1817 р., дізнаємося, що у місцевій Свято-Богословській церкві служив “парафіяльний священик Іоанн Мануїлов, син Похилевича (24 роки)”, у якого було два сини: Лаврентій (2 роки) і Давид (1 рік). Важливо зазначити, що крім церковнослов’янської отець Іоанн міг вільно читати і розмовляти латиною. За тодішньою характеристикою він був “стану доброго, тверезий і не штрафований, одружений” [6, 169]. Із роду священиків була і мати Лаврентія.

Як зазначають у вступній статті до перевиданого в 2005 р. “Сказання о населенных местностях Киевской губернии Л. Похилевича” О.В. Стародуб і Є.А. Чернецький, “по мечу і кужелі Лаврентій Похилевич походив зі старого родового духівництва. Похилевичі ще з початку ХVІІІ ст. були спадковими настоятелями церкви св. Михайла с. Богатирка” (у складі сучасного Ставищанського району Київської області). Завдяки їхнім турботам були зведені декілька храмів, зокрема церква св. Іоанна Богослова в с. Любча (у другій чверті ХVІІІ ст., сучасний Ставищанський район) та церква Покрови Пресвятої Богородиці у с. Збаражівці (1742 р., сучасний Погребищенський район Вінницької області). Уже наприкінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст. рід Похилевичів був доволі розгалуженим, а його представники служили в різних повітах Київської губернії [3, V].

За звичаєм священицьких сімей діти мали допомагати батькові у храмі та прислужувати при Богослужбах. За належного виховання досить часто сини, що підростали, продовжували справу батька й ставали священиками. Є підстави думати, що Лаврентій зі своїм молодшим братом отримали добрі початкові знання, поєднавши досвід храмового богослужіння з власне знаннями, які давала церковнопарафіяльна школа. Нагадаємо, що під час церковної служби вимагалось добре й виразно читати вголос.

До того дня, коли трапилася трагічна смерть батька, Лаврентію виповнилося 15 років. Ось як згодом він сам згадував у своїй “Сказание о населенных местностях Киевской губернии” про ті сумні для родини події: “При Горошківській церкві священиком був із жовтня 1815 до 1831 рік батько пишучого ці рядки Іоанн Похилевич, який помер від холери в серпні 1831 року в селі Литвинівці, куди він поїхав, повністю здоровим, хоронити свого

родича" [3, 361]. Цим родичем був місцевий литвинівський священник Іван Панасович – дід Лаврентія, батько його матері.

Принагідно уточнимо, що тоді холера була ще малознаною серед населення хворобою. Уперше в Україні вона з'явилася й набула поширення зовсім нещодавно – у 1820-х рр. У 1826 р. почалася перша пандемія, апогей якої припав на 1831 р. І хоча найбільше вражених того року було на Бердичівщині, населення Київської губернії також спіткало це лихо.

Так трапилося, що саме в Литвинівці (тепер село Черкаської області) біля храму Іоанна Богослова поховані батько, дід і прадід Л.І. Похилевича. У "Сказанні" Лаврентій писав про це так: "При ній (церкві) похоронені рядом, під трьома кам'яними хрестами: священник села Горохова Іоанн Похилевич, тесть його – литвинівський священник Іоанн Панасович, що помер на 70-м році життя, у серпні 1831 року від холери, і священник села Погребів, Васильківського повіту, Афанасій Панасович, батько Іоанна, який відійшов у вічність на 115-м році свого життя в 1817 р., у Литвинівці" [3, 371].

Після смерті Івана Мануїловича сімейний клопіт повністю ліг на плечі матері Лаврентія – Марфи Іванівни. Вона залишилася удовою з п'ятьма дітьми. За даними на 1833 р. найстаршому Лаврентію виповнилося 17 років, Давиду – 16, сестрі Олександрі – 13, братам Федоту і Сильвестру відповідно – 6 і 2. Сім'я продовжувала мешкати в будинку (до 1839 р.), що залишився після смерті батька. Скрутне становище, втім, не стало на заваді в отриманні освіти. Федот співав у хорі його Високопреосвященства, Сильвестр знаходився у відомстві, що навчало грамоті, Лаврентій закінчував семінарію. Священник І. Шиманський, характеризуючи родину Похилевичів, писав, що всі вони "не поганого поведження" [2, 4].

Згідно зі столітньою традицією, священники намагалися віддати своїх чад для здобуття першої духовної освіти. Можливо, батько Лаврентія також про це думав і говорив зі своїм сином. У будь-якому разі старший із дітей пішов на навчання по духовній лінії.

Лаврентій вступив до Київської духовної семінарії 1 вересня 1833 р., після закінчення Київського духовного повітового училища. Здобувши освіту в Київській духовній семінарії, 22-річний Лаврентій подає прохання про надання йому місця священника в рідному селі. Це було в серпні 1839 р. У проханні він писав, що після смерті його батька в с. Горошків залишився будинок із маленьким садом і дуже невеликим господарством, де живе його мати. Принагідно зазначив, що чинний після смерті батька Лаврентія священник І. Шиманський колись дав розписку матері Марфі про те, що після того, коли діти виростуть, він залишить місце священника в с. Горошків на користь того з її дітей, хто буде гідний посісти місце свого батька. Лаврентій просив надати йому це місце у зв'язку з закінченням семінарії. У резолюції на це проханні вказувалося, що священнику І. Шиманському, який добровільно погоджується поступитися місцем молодому Похилевичу, дозволяється взяти шлюб із особою духовного звання і йому надається інше місце в Київській єпархії. У такий спосіб прохання отця Лаврентія було задоволено [2, 4].

Про рівень викладання в Київській духовній семінарії свідчить рівень підготовки Л. Похилевича. До прохання на заміщення посади священника в с. Горошків було додано завірену копію атестата від 25 червня 1839 р. Його було зараховано до Першого розряду Семінарських вихованців і присвоєно ступінь студента [7]. У документі містився запис, що його власник "добре" володіє латинською і грецькою мовами, а єврейською і німецькою – "досить непогано". Ще ліпше виглядала характеристика, яку випускник Похилевич удостоївся від керівництва семінарії: "За чесної поведінки, здібностей дуже добрих і старанні на підсумковому випробуванні й за розрядними списками виявився успішним" [2, 4]. Згодом ці якості повністю підтвердилися, що виразно помічаємо на його подальшому житті та творчості.

Старанність стараністю, проте парафіяльна служба не задовольняла допитливого і енергійного Л. Похилевича. Уже 30 квітня 1840 р. він розпочинає службу в Київській духовній консисторії, де з 3 жовтня обійняв посаду столоначальника. 30 жовтня 1841 р. йому було присвоєно чин колезького реєстратора зі стажем перебування в цьому ранзі від 30 квітня 1840 р. Із 20 квітня 1843 р. Похилевича призначили помічником секретаря, а з 4 травня того ж року перевели на посаду секретаря Київської духовної консисторії. У "Послужних списках о чиновниках и канцелярских служителях Киевской духовной консистории" 1843 р. описано початок трудового шляху 26-річного Л.І. Похилевича,

православного віросповідання, який у цей час виконував функції секретаря. У графі про здатність до продовження штатської служби і можливості підвищення в чині було зроблено запис “дуже здібний і самодостатній”, “не одружений”, “нерухомості не має” [8, 2].

Кар’єрний ріст Л. Похилевича продовжувався. Згідно з “Послужними списками о чиновниках и канцелярских служителях епархиального ведомства”, він ще деякий час обіймав посаду помічника секретаря Київської духовної консисторії. Однак невдовзі його було переведено в чин губернського секретаря.

У 1850-х рр. Лаврентій Похилевич, окрім своєї основної роботи в Київській духовній консисторії, обіймав посаду правителя справ Київського губернського комітету із забезпечення утримання православного сільського духівництва. У 1853 р., відповідно до наказу виконуючого обов’язки Київського цивільного губернатора генерал-майора Кривцова, Похилевич прийняв із Канцелярії київського губернатора справи про облаштування православних церков. Робота в Комітеті обтяжувала Лаврентія і він намагався її позбутися, але керівництво просило його залишитися до завершення робіт, не бачачи іншої підходящої кандидатури. Наприкінці 1857 р. Комітет завершив свою діяльність.

У 1869 р. Лаврентій Похилевич вийшов у відставку, дослужившись до чина надвірного радника [2, 7]. Через 3 роки померла мати – Марфа Іванівна. Її було поховано у с. Войнарівці Тарашанського повіту (нині с. Винарівка Ставищанського району Київської області) [3, VIII]. Деякий час Лаврентій Похилевич витратив на впорядкування спадкових родинних справ. Із 1877 р. він оселяється у с. Воздвиженськ Радомисльського повіту Київської губернії (тепер с. Любимівка Вишгородського району Київської області), де мешкатиме останні шістьнадцять років [3, 121]. Помер 18 березня 1893 р. Похований на церковній садибі, з вівтарного боку церкви Здвиження Хреста Господнього [9, 314].

Встановлено, що істориком-краєзнавцем Л.І. Похилевичем видано три важливі краєзнавчі роботи: згадане “Сказанія о населенныхъ местностяхъ Киевской губернии или статистическія, историческія і церковныя заметки о всехъ деревняхъ, селахъ, местечкахъ и городахъ, въ пределахъ губернии находящихся. Собралъ Л. Похилевичъ” (К., 1864), а також “Монастыри и церкви г. Киева. Прежнее и нынешнее состояние ихъ и средства содержания причтовъ, а также иноверческіе молитвенные дома. Составилъ Л. Похилевичъ” (К., 1865) та “Уезды Киевской и Радомысльской. Статистическія и историческія заметки о всехъ населенныхъ местностяхъ въ этихъ уездахъ и съ подробными картами ихъ” (К., 1887). Фахівцями продовжується робота над пошуком та виданням інших робіт цієї, тепер званої людини.

Отже, сучасна історіографія трактує ХІХ ст. як період “національного відродження”, формування модерної української нації на тлі збереження основ традиційного суспільства. Провідну роль у цьому складному та далеко не діахронному, як з’ясовується, процесі відіграла інтелігенція. Тогочасні історичні події виявили тенденцію, яка засвідчувала, що інтелігенція Наддніпрянщини (зокрема Правобережжя, а, особливо, сільське духовенство цього регіону), несвідомо перебрала на себе роль нової політичної еліти, доводячи це соціальною практикою і конкретною діяльністю її представників.

Проведення комплексного дослідження біографії Л.І. Похилевича має стати пріоритетним напрямком подальших наукових студій, що вочевидь сприятиме встановленню повних відомостей про його життя та творчість, а головне дасть змогу усебічно висвітлити культурне середовище тогочасного “інтелектуального села”.

Література

1. Темірова Н.Р. Основні шляхи формування поміщицького землеволодіння в українських губерніях // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка / Ред. кол.: В. Білецький та ін. – Т. 5. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. – С. 116–127.
2. Артамонова С.С. Похилевич Лаврентій Іванович (1816–1893): Матеріали до засідання бібліотечного клубу “Національні святині” 20 грудня 2005 р. / Уклад. С.С. Артамонова; ред. кол.: Г.А. Войцехівська та ін. – К.: ДНАББ ім. В.Г. Заболотного, 2005. – 35 с.
3. Стародуб О.В., Чернецький С.А. “Сказание о населенныхъ местностяхъ Киевской губернии или Статистическіе, историческіе и церковне заметки о всехъ деревняхъ, селахъ, местечкахъ и городахъ, в пределахъ губернии находящихся” Л. Похилевича / Ред. рада: О.В. Пшонківський та ін. – Біла Церква: Друк ВАТ. Видавець О. Пшонківський, 2005. – 639 с.
4. Тимошенко Л.В. Краєзнавчі праці. Л.І. Похилевич / Ред. рада: О.В. Пшонківський та ін. – Біла Церква: Друк

- ВАТ. Видавець О. Пшонківський, 2007. – 337 с.
5. Центральний державний історичний архів України в м. Києві. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1413. Метрическая книга церковей Таращанского уезда (1816), арк. 331–336.
 6. Там само. – Оп. 1011, спр. 2793. Реестры Киевской епархии Таращанского духовного правления (1817), арк. 169.
 7. Там само. – Оп. 702, спр. 745. О окончившем курс семинарского учения студенте Лаврентии Похилевиче, о предоставлении занять священническое место в селе Горошков Таращанского уезда (1839), арк. 1–4.
 8. Там само. – Оп. 1023, спр. 77. Послужные списки о чиновниках и канцелярских служителях Киевской духовной консистории (1843), арк. 1–12.
 9. Історія міст і сіл Української РСР. В 26-ти т. Київська область. – К.: Голов. ред УРЕ, 1971. – 791 с.

Аннотация. *Орищенко Р.М. Лаврентий Похилевич как представитель украинской церковной интеллигенции XIX в. Автор рассматривает проблему становления сельской интеллигенции в Правобережной Украины на протяжении XIX в. Показывает влияние на этот процесс государственной политики России в церковном вопросе. Ярким представителем духовной интеллигенции, что формировалась, он признает Лаврентия Похилевича.*

Ключевые слова: *интеллигенция, духовенство, церковь, Правобережье*

Summary. *Oryshchenko R.M. Lavrentiy pohylevych as representative of ukrainian church clerisy in XIX. The author touches upon the problem of the peasant village intelligentsia establishment in the Right-bank Ukraine during the XIX cent. He shows the influence of the Russian state policy on this process in the church question. He recognizes Lavrentiy Pohylevych a bright representative of the forming spiritual intelligentsia of that time.*

Key words: *intelligentsia, clergy, church, Right-bank Ukraine.*

Надійшла до редколегії 12. 05. 2010 р.

Затверджена до друку 10.06. 2010 р.

Л.А. Сокур

УДК 330.212.86(477)

ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ПЕРІОД ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ ПОЧАТКУ ХХ ст. ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ДІЛОВОДСТВА

Розглянуто основні віхи державотворення періоду визвольних змагань 1917–1921 рр. через призму процесів діловодства українських урядів; визначено магістральні напрямки та пріоритети Центральної Ради УНР, гетьманату П. Скоропадського, Директорії в царині державотворення та їхнє документальне відображення на початку ХХ ст.

Ключові слова: *державотворчі процеси, Українська Центральна Рада, Гетьманат П. Скоропадського, Директорія, діловодні процеси, державна мова, власна система діловодства*

Державотворення – процес доволі складний і суперечливий, що вимагає конструктивних рішень у всіх без винятку сферах суспільно-політичного життя. Займаючись дослідженнями в галузі діловодства, авторка, у цій розвідці, звертає увагу на проблему відновлення української державності початку ХХ ст., зокрема через призму діловодних процесів, що супроводжували державне будівництво українських урядів УНР доби Центральної Ради, Української Держави та Директорії УНР.

Діяльність провідників українських національних змагань викликає в історичній науці справжню хвилю дискусій. Отак, очільників Центральної Ради звинувачують у надмірному зволіканні з проголошенням державного суверенітету та вирішенням наболілого аграрного питання. П. Скоропадському дорікають у надмірному слугуванні німецькій адміністрації та згортанні соціальної політики. Водночас Директорії УНР закидають проведення авантюричних соціалістичних експериментів у ті ж таки соціальній політиці. Проте ми не будемо зупинятися на помилках і прорахунках згаданих урядів, які, про що забувають більшість дослідників, діяли не в умовах сьогодення, а в реально існуючих історичних обставинах, що мали місце на початку ХХ ст. Мета статті – проаналізувати ті аспекти